

Wojciech Kętrzyński

Urodzony 11 lipca 1838 roku w Giżycku.

Ten, który wrócił Mazury Polsce, a Polskę Mazurom”

Źródło: CBN Polona

Urodził się jako Adalbert von Winkler, syn oficera pruskiego Józefa Winklera i Niemki Eleonory z domu Raabe. Jego przodkowie pochodzili ze szlacheckiej rodziny herbu Cietrzew, której nazwisko wzięło się od miejscowości Kętrzyno położonej w powiecie wejherowskim. Dziadkowi Kętrzyńskiemu dopisano przy nazwisku dodatek „von Winkler”, a jego ojciec używał już tylko tego dopisku jako nazwisko.

Po śmierci ojca, w latach 1849-1853 Wojciech przebywał w Poczdamie w szkole dla sierot po byłych wojskowych. Jako osiemnastolatek dowiedział się z listu od siostry o swoim polskim pochodzeniu i pierwotnym nazwisku. Podjął wówczas decyzję o powrocie do korzeni. Rozpoczął naukę języka polskiego i historii, następnie dostał się na studia historyczne na Uniwersytecie w Królewcu oraz formalnie dokonał urzędowej zmiany imienia i nazwiska na Wojciech Kętrzyński, czego również dokonało jego rodzeństwo. *"Byłem zatem Polakiem już nie tylko z przekonania, ale i z nazwiska"*- napisał.

Kętrzyński był historykiem, etnografem, publicystą i poetą. Wydał blisko 250 rozpraw, prac, artykułów, recenzji i opracowań edytorskich poświęconych głównie zagadnieniom wczesnego średniowiecza i źródłom germanizacji Polaków. Jako najwybitniejszy badacz dziejów i etnografii dawnych ziem pruskich wprowadził tę problematykę do polskiej nauki.

Władze pruskie odmawiały Kętrzyńskiemu zatrudnienia na terenach zamieszkałych przez Polaków, pracował więc jako bibliotekarz w Kórniku pod Poznaniem. Wojciech Kętrzyński trzykrotnie starał się o otrzymanie profesury na Uniwersytecie Jagiellońskim, jednak władze austriackie kategorycznie się temu sprzeciwiały. Zdecydował się podjąć pracę w Zakładzie im. Ossolińskich we Lwowie. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu Kętrzyńskiego zakład stał się ośrodkiem naukowym, gromadzącym bezcenne rękopisy i starodruki. Dzięki jego staraniom Ossolineum uzyskało prawo do wydawania podręczników szkolnych.

Wojciech Kętrzyński zmarł 15 stycznia 1918 roku we Lwowie nie doczekawszy się odzyskania przez Polskę niepodległości. Został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim. Dla upamiętnienia Kętrzyńskiego w 1946 r. mazurskiemu miastu Rastembork nadano nazwę Kętrzyn. Jest też patronem wielu ulic, szkół, ośrodków naukowych i innych instytucji.

https://polona.pl/search/?query=wojciech_k%C4%99trzy%C5%84ski&filters=public:1

Feliks Nowowiejski

Urodzony 7 lutego 1877 roku w Barczewie na Warmii

Feliks Nowowiejski był znakomitym organistą- wirtuozem, kompozytorem pieśni, hymnów, koncertów, symfonii, oper, utworów organowych i chóralnych, chórmistrzem.

Talent muzyczny Feliksa Nowowiejskiego objawił się już w dzieciństwie. W wieku 10 lat rodzice wysłali go do przyklasztornej szkółki muzycznej w miejscowości Święta Lipka, gdzie uczył się grać na 6 instrumentach. Następnie wraz z rodziną przeprowadził się do Olsztyna, gdzie podjął pracę w pruskiej orkiestrze pułku grenadierów oraz jako organista w kościele św. Jakuba. Dzięki I nagrodzie uzyskanej

w Londynie za marsz *Pod sztandarem pokoju* mógł kontynuować studia w Konserwatorium J. Sterna w Berlinie. Po otrzymaniu kolejnej nagrody, tym razem im. G. Meyerbeera za oratorium *Powrót syna marnotrawnego* i *Uwerturę romantyczną*, odbył 18- miesięczną podróż artystyczną po Europie. Prowadził wszechstronną działalność koncertową, pedagogiczną, kompozytorską i społeczną. F. Nowowiejski brał czynny udział w organizowaniu rocznicy 500-lecia zwycięstwa Polski w bitwie pod Grunwaldem. Skomponował muzykę do słów wiersza *Rota*, napisanego przez Marię Konopnicką. Pieśń ta została po raz pierwszy wykonana publicznie przez kilkusetosobowy chór 15 lipca 1910 roku w czasie uroczystości odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie a połączonymi chórami z całej Polski dyrygował sam kompozytor.

Podczas I wojny światowej Nowowiejski został wcielony do wojska pruskiego i pracował w berlińskiej orkiestrze garnizonowej. W 1919 roku osiadł na stałe w Poznaniu, gdzie założył Chór Narodowy. W tym okresie wiele koncertował, a dochody z występów przeznaczał na finansowanie akcji plebiscytowej na Warmii i Mazurach. W 1920 roku osobiście przyjechał na Warmię i Powiśle, agitując jako muzyk i mówca na rzecz przyłączenia tych ziem do Polski. Jest twórcą utworu na organy pt. „ O Warmio moja miła...”, który został nazwany hymnem warmińskim. Utrzymywał stałe kontakty z działaczami polskimi na Warmii, Powiślu i Pomorzu. Dla Polaków na obczyźnie skomponował szereg utworów i wydał śpiewniki. Wiele jego dzieł zostało stworzonych z myślą o konkretnych grupach kulturowych: Śpiewnik górnośląski, Śpiewnik morski, Echo z Warmii, popularny w okresie plebiscytu *Hymn warmiński*, Hymn kaszubski, Marsylianka Wielkopolska, Pieśń powstańców, czy *Hymn do Bałtyku*.

Prywatnie był żonaty z pianistką Elżbietą Mironow- Mirocką i miał pięcioro dzieci. W 1939 roku kompozytor z obawy przed aresztowaniem (między innymi za swój aktywny udział w plebiscycie na Warmii) ukrył się w szpitalu sióstr Elżbietanek w Poznaniu, a następnie wyjechał z rodziną do Krakowa, gdzie funkcjonował pod zmienionym nazwiskiem. W grudniu 1941 roku doznał wylewu krwi do mózgu i nie był w stanie już pracować twórczo. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Poznania, gdzie zmarł 18 stycznia 1946 roku. Został pochowany na tzw. Skałce Poznańskiej, w Krypcie Zasłużonych kościoła św. Wojciecha.

Ród Donimirskich

Teodor Brochwicz- Donimirski- ziemianin, prawnik i ekonomista, działacz narodowy na Pomorzu i Powiślu, inicjator akcji gospodarczych, oświatowych i politycznych w obronie polskości. Chcąc uratować Polaków przed germanizacją i zacofaniem gospodarczym i oświatowym, rozpoczął aktywną działalność w wielu organizacjach. Zakładał towarzystwa pożyczkowe dla rolników, biblioteki i czytelnie ludowe, był inicjatorem założenia polskiej księgarni w Gietrzwałdzie na Warmii. Jego dwaj synowie uczestniczyli w Powstaniu Styczniowym, a Teodor organizował zbiórki pieniędzy wśród ziemian i przekazywał je na potrzeby powstańców.

Jan Donimirski – syn Teodora, kontynuował po ojcu działania zmierzające rozwojowi rolnictwa, wspierał wiele działań związanych z prawami ludności polskiej, wziął udział w akcji plebiscytowej na Warmii i Mazurach.

Witold Donimirski- działał głównie na Powiślu. W objętym majątku w Czerninie koło Sztumu utworzył ośrodek życia polskiego. Podczas plebiscytu reprezentował interesy ludności polskiej w starostwie sztumskim. Wspierał finansowo organizacje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju polskiej kultury i gospodarki. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej wraz z żoną został wysiedlony w głąb III Rzeszy, pozbawiony majątku i aresztowany. Zginął w obozie w Sachsenhausen.

Wanda Donimirska z domu Sikorska- prywatnie żona Witolda Donimirskiego i matka ośmiorga dzieci. Znana działaczka ruchu polskiego na Powiślu. Wanda, osadzona na początku 1939 roku w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück, przetrwała wojnę.

W 1939 r. w rodzinie Donimirskich było jedenastu właścicieli ziemskich. Ich majątki znalazły się na terenach III Rzeszy Niemieckiej. Donimirscy jako przedstawiciele polskich elit lokalnych zostali poddani brutalnym represjom przez okupacyjne władze niemieckie. Przykłady:

Witold Donimirski- zamordowany 6 grudnia 1939 r. w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen-Oranienburg

Józef Donimirski z Cygus- aresztowany we wrześniu 1939 r., zamordowany w obozie koncentracyjnym Dachau 24 stycznia 1941 r.

Jan Donimirski z Łysomic- rozstrzelany 3 listopada 1939 w Toruniu.

Jerzy Donimirski z Gołanic- poseł na sejm RP — rozstrzelany 30 listopada 1939 r. w Lesznie.

Jan Donimirski z Tarchalina- więziony w Rawiczu i Lublinie, skazany na śmierć, której ostatecznie uniknął.

Rodzina Sierakowskich od wieków silnie działała na rzecz narodu polskiego. Już Alfons Sierakowski dał się poznać za swą działalność polityczną w czasie zaborów, skupiając się szczególnie na rzecz oświaty i wychowania polskiej młodzieży. Alfons wraz z małżonką dbali również o polskość w samym Waplewie - urządzali polskie święta, uroczystości, a nawet przedstawienia w języku polskim. Ich syn Adam- podróżnik, historyk i archeolog, kolekcjoner dzieł sztuki, mecenas nauki i literatury, kontynuował działalność społeczno-oświatową swego ojca.

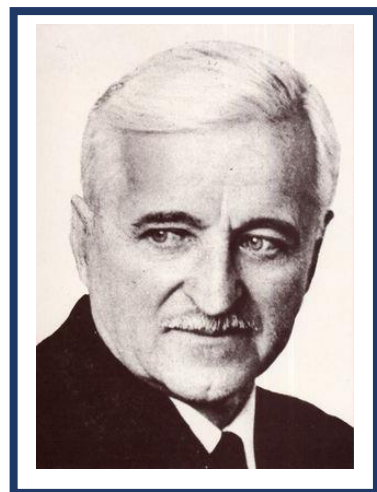
Stanisław Sierakowski był ekspertem delegacji polskiej na konferencji pokojowej w Wersalu w 1919 roku. Podczas plebiscytów na Warmii i Powiślu pełnił funkcję kierownika akcji plebiscytowej z ramienia polskiego rządu. W działalność na rzecz Polaków angażował się też po przegranej plebiscycie, będąc prezesem Związku Polaków w Niemczech z siedzibą w Berlinie. Mniejszość polską reprezentował też jako poseł na sejm pruski (1923-24) i delegat w Lidze Narodów czy genewskim Kongresie Mniejszości narodowych. Wszystkie te działania i sprawowane funkcje niewątpliwie świadczą o ogromnym patriotyzmie Stanisława i jego oddaniu dla spraw polski. Był tak silnie zaangażowany w działalność skupioną na walce o równouprawnienie Polaków, że doprowadził do zadłużenia rodzinnego majątku w Waplewie. Władze niemieckie planowały przejąć majątek na rzecz III Rzeszy. Rodzina Sierakowskiego borykała się z szykanami ze strony hitlerowców. Stanisław wraz z żoną, córką i zięciem zostali zamordowani przez hitlerowców w lesie osieckim. Mieli siedmioro dzieci.

Helena Sierakowska- z domu Lubomirska, żona Stanisława, działaczka społeczna, oświatowa i polityczna na Powiślu i Warmii. Dzięki jej staraniom w powiecie sztumskim utworzono 15 polskich przedszkoli. Odegrała istotną rolę w sprowadzaniu wybitnych Polaków na Powiśle i Warmię w celu szerzenia oświaty i kultury polskiej Helena była członkiem Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego w Kwidzynie, organizatorką bibliotek, patronem polskiego szkolnictwa, opiekunką polskich organizacji i stowarzyszeń oświatowych. Uratowała cenną bibliotekę i zabytki z dworu w Waplewie wywożąc je do Rypina. Z chwilą wybuchu II wojny światowej Helena wraz z mężem, córką i zięciem zostali aresztowani i zamordowani w lesie pod Osiekiem k. Brodnicy a majątek został skonfiskowany na rzecz państwa niemieckiego.

Bolesław Osiński, ur. 25 grudnia 1872 roku w Sztumie.

Pochodził z rodziny o patriotycznych tradycjach. Był wnukiem powstańca listopadowego i synem Franciszka Osińskiego, polskiego działacza społecznego. Prowadził aktywną działalność propolską w okresie przed plebiscytem. Równie aktywna była wówczas jego żona, Izydora, nauczycielka. Był członkiem Związku Polaków w Niemczech, a od 1934 prezesem Zarządu Ziemi Malborskiej (jako następca Kazimierza Donimirskiego). Był też jednym z inicjatorów założenia Gimnazjum Polskiego w Kwidzynie. Wywłaszczony przez Niemców ze swojego gospodarstwa w Starym Polu i wysiedlony wraz z rodziną na dwa tygodnie przed wybuchem II wojny światowej, ukrywał się w Malborku, gdzie 18 sierpnia 1939 r. został schwytany. Trafił do obozu koncentracyjnego Hohenbruch, a następnie do obozu Stutthof,

gdzie zmarł z wycieńczenia po ciężkiej katordze 20 maja 1940 r. Został pochowany na cmentarzu na Zaspie w Gdańsku.

Władysław Gębik urodził się 14 czerwca 1900 roku w Szczyrzycu koło Limanowej. Był pedagogiem, folklorystą, literatem, publicystą i działaczem społeczno- kulturowym. Wykształcenie zdobył w gimnazjach w Krakowie, Myślenicach i Tarnowie. Następnie rozpoczął studia rolnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jako ochotnik brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. Studia ukończył z tytułem inżyniera na Uniwersytecie w Poznaniu, uzyskał dyplom nauczyciela biologii i chemii szkół średnich, a w 1932 r. na podstawie pracy z zakresu fermentów biologicznych – stopień doktora filozofii. Po zakończeniu studiów Władysław otrzymał propozycje pracy nauczyciela języka polskiego w oświacie polskiej w Niemczech, a konkretnie w nowo otwartym Gimnazjum Polskim w Bytomiu. Tutaj rozpoczął opracowywanie modelu

wychowawczego chroniącego młodzież polską przed wynarodowieniem. Mając 34 lata przystąpił do realizowania swojego programu w Polskim Gimnazjum dla chłopców w Kwidzynie w Prusach Wschodnich- jedynej, polskiej szkole średniej na tym terenie, gdzie zajmował stanowisko dyrektora. Miało to ogromną rolę w kształceniu inteligencji polskiej na Powiślu. 25 sierpnia 1939 roku wraz ze wszystkimi wykładowcami i uczniami kwidzyńskiego gimnazjum został aresztowany i przewieziony do Tapiau w Prusach Wschodnich. Całą wojnę spędził w obozach koncentracyjnych w Grünhofie, Hohenbruchu, Stutthofie, Sachsenhausen i Gusen, gdzie również angażował się w tworzenie tajnych organizacji więźniarskich. Po wojnie zamieszkał w Olsztynie, prowadząc ożywioną działalność kulturową, społeczną i oświatową. Władysław Gębik był wielokrotnie wyróżniany nagrodami literackimi i kulturalnymi. Za zasługi włożone w rozwój oświaty polskiej w okresie międzywojennym oraz w jej odbudowę po przyłączeniu Warmii i Mazur do Polski uzyskał liczne odznaczenia państwowe. Zmarł 23 marca 1986 roku w Krakowie i został pochowany na cmentarzu w Szczyrzycu.

Gustaw Gizewiusz urodził się w Pieszku 21 maja 1810 roku.

Był ewangelickim duchownym, polskim działaczem społeczno-narodowym i politycznym Mazur, a także literatem, folklorystą, publicystą, tłumaczem, wydawcą i bibliofilem. Urodził się w Pieszku w częściowo zgermanizowanym polskim rodzie Giżyckich. Jego ojciec Marcin był kierownikiem miejscowej szkoły miejskiej. Gustaw Herman Marcin Gizewiusz skończył gimnazjum w Ełku, gdzie opanował język polski. Studiował teologię ewangelicką na uniwersytecie w Królewcu.

W 1835 roku został polsko-ewangelickim kaznodzieją w Ostródzie, gdzie rozwinął wszechstronną działalność w obronie Mazurów, występując przeciwko germanizacji. Przede wszystkim domagał się utrzymania języka polskiego w szkołach, a w celu powstrzymania germanizacji wydawał polskie książki dla Mazurów, które często rozdawał wśród mieszkańców. Był obrońcą i propagatorem języka i kultury polskiej na Mazurach. Jego działalność wywołała ostre napaści zwolenników germanizacji, a władze kościelne dwukrotnie wytoczyły mu procesy dyscyplinarne. Kandydował w 1848 roku do berlińskiego parlamentu jako przedstawiciel społeczności polskiej. Zmarł w dniu wyborów 7 maja 1848 roku w Ostródzie. W 1946 roku od nazwiska Gustawa Gizewiusz- w wersji spolszczonej nazwano miasto Giżycko.